

กระบวนการเสริมพลังเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากบ้านหินสอ หมู่ 6 ตำบลปลาบ่า อำเภอรูเออ จังหวัดเลย

Empowerment Process for Community Economic Development Foundations of
Ban Hin Sor Village, Moo 6, Plaba Sub-district, Phu Ruea District, Loei Province

วิษณุ มะลิตัน¹ อริศรารวรรณ นิยมรัตน์จรูญ² ภูมิ เพชรกาญจนางค์²
E-mail: wich.mal@lru.ac.th

บทคัดย่อ

เศรษฐกิจฐานรากเป็นระบบเศรษฐกิจที่สำคัญในขับเคลื่อนงานพัฒนาทุกภาคส่วนของสังคมให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยเฉพาะงานวิจัยกระบวนการเสริมพลังเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากของบ้านหินสอ หมู่ 6 ตำบลปลาบ่า อำเภอรูเออ จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเสริมพลังเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากบ้านหินสอ ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการเสริมพลังโดยการใช้พลังนักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานกับชุมชนตามกระบวนการหลักคือ พบว่า มี 4 กระบวนการได้แก่ 1) กระบวนการมีส่วนร่วม โดยคนในชุมชนร่วมกันเรียนรู้เรื่องชุมชนของตนเอง เห็นปัญหาของตัวเอง หาทางแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน และทุกคนในชุมชนร่วมกันแก้ปัญหาและรับผลของการแก้ปัญหาร่วมกัน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอนคือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ 2) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งเป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน แสวงหาความรู้ในการแก้ปัญหาของตนเอง ผ่านการยอมรับที่เกิดการตกผลึกแล้วสืบทอดต่อเนื่องเป็นประสบการณ์หลากหลาย 3) กระบวนการสะท้อนความรู้สึกการเสริมพลังด้วยพลังของนักศึกษาทำให้เกิดผลคือ ชาวบ้านให้ความสำคัญและเคารพต่อความรู้เดิม, ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้านด้วยความเชื่อมั่นในตัวเอง, ชาวบ้านเกิดความภูมิใจที่เหมาะสมกับตนเอง, ชาวบ้านสนใจและจริงจังและชาวบ้านที่เข้าร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะทำให้ชาวบ้านสามารถใช้ความคิดเห็นของตนเองเป็นอิสระ และ 4) กระบวนการเสริมพลังในตัวคนและชุมชนซึ่งการมีส่วนร่วมของชาวบ้านจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่มาจากความต้องการจริง

คำสำคัญ: กระบวนการเสริมพลัง เศรษฐกิจชุมชน

Abstract

Foundation economy is an important economic system in driving development in all sectors of society for stability, wealth and sustainability, especially research on the empowerment process for community economic development, foundations of Ban Hin Sor, Village No. 6, Plaba Sub-district, Phu Ruea District, Loei Province. The objective is to study the empowerment process for community economic development, Baan Hin Sor foundation. The research found that students' participation in working with the community effects in all processes. There are 4 main processes as a result: (1) Where people in the community join together to learn about their own community Saw my own problem Find solutions to community problems together And everyone in the community solve problems together and receive the results of solving them together. Through a 5-step participatory process: joint thinking, planning , joint action Take part in the evaluation and receive the benefits. (2) collaborative learning process, which is a collaborative process Seeking knowledge and solving problems of their own Through the acceptance that has been crystallized and then inherited over a series of experiences. (3) The process of reflecting the feelings of empowerment of the students resulted in The villagers value and respect the old knowledge, improve the abilities and potential of the villagers with confidence in themselves, the villagers who have knowledge that are suitable for themselves, interested and sincere villagers, and the villagers who join the Cooperative action research allows villagers to use their opinions independently. And (4) the process of empowering people and communities in which the participation of villagers will create development based on real needs.

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Keywords: community empowerment, community economy

ความเป็นมาของปัญหา

การเสริมสร้างพลัง ชุมชน เป็นการทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ สามารถควบคุมปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องได้ด้วย ตนเอง เมื่อนำมาใช้ในงานพัฒนาชุมชนจึงเป็นการดึงเอาศักยภาพของคนหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน มาใช้พัฒนาตนเองและสนับสนุนซึ่งกัน และกัน ในชุมชน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาาร่วมกัน การพัฒนาชุมชนในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้หากชุมชน มีความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลอย่างสมบูรณ์และต่อเนื่อง นอกจากนั้นถ้าค้นหาความหมายของคำว่า การเสริมพลัง (Empowerment) จะพบว่า เป็นคำที่สารานุกรมนิยามศัพท์ภาษาอังกฤษของเว็บสเตอร์ (Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary. 1994: 468) ให้ความหมายไว้ 2 แนวทางดังนี้ 1) การเสริมพลัง คือ การให้พลังหรือให้อำนาจหน้าที่ซึ่งทำให้บุคคลมีสิทธิ มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น และสามารถทำให้บุคคลอื่นยอมทำตามที่ต้องการ ภายในขอบเขตอำนาจ หน้าที่ที่บุคคลนั้นมีอยู่ และ 2) การเสริมพลัง คือ การทำให้หรือยินยอมให้บุคคลสามารถกระทำ ในสิ่งที่สอดคล้องกับความสามารถที่บุคคลมี หรือกระทำการ ร่วมกับผู้อื่นได้ ตามที่ตนมีความสามารถในด้านนั้นๆ

ในการพัฒนาประเทศนั้นแนวทางร่วมอย่างหนึ่งที่เป็นนโยบายทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติคือการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดย ข้อมูลสรุปบทเรียนการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals – MDGs) ที่สิ้นสุดลงในปี 2558 ว่าการพัฒนาใน โลกยุคใหม่ยังคงต้องมีอีกหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงได้กำหนดวาระการพัฒนาต่อมาว่าจะต้องเน้นการ พัฒนาคือพื้นฐานของความยั่งยืน โดยมีเป้าหมายการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development Goals – SDGs) จำนวน 17 ตัวชี้วัด หรือ 17 SDGs ซึ่งประเทศไทยได้นำมาเป็นตัวชี้วัดในกลยุทธ์การพัฒนาประเทศ 20 ปี และบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560 – 2564) เป็นต้นมา (<http://www.un.or.th> เข้าถึงเมื่อ 10 ตุลาคม 2563)

การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาชุมชนมีวิธีการ และเทคนิคหลากหลายรูปแบบ การเสริมพลัง (Empowerment) นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย นักคิดในกลุ่มทฤษฎีของการสร้างเสริมพลังอำนาจ ต่าง พยายามอธิบายกระบวนการเสริมพลังอำนาจ โดยได้ระบุไว้ว่าจะต้องมีการพัฒนาระดับปัจเจกบุคคล การมีส่วนร่วม การกระตุ้นให้เกิด สำนึก และ การทำงานด้านการปรับเปลี่ยน หรือเปลี่ยนแปลงสังคม และที่สำคัญการประยุกต์การเสริมพลังอำนาจในชุมชน มักทำคู่ไป กับการกระตุ้นการมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยที่การมีส่วนร่วมนั้นต่างมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้ การมีความรู้ถึงความเป็นชุมชน โดยใช้ กิจกรรมหลักคือ 1) การมีส่วนร่วม 2) การเรียนรู้ร่วมกัน 3) การสะท้อนความรู้สึก บทเรียนในเชิงวิเคราะห์หิววิจารณ์ด้วยเหตุผล 4) การ ทำกิจกรรมกระบวนการสร้างพลังอำนาจให้เกิดให้เกิดในระดับจิตวิทยาบุคคล องค์กรและกลุ่มหรือชุมชน (Israel 1994: 131)

บ้านหินสอ หมู่ที่ 6 ตำบลปลาป่า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดเลย เริ่มก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. 2401 เดิมบรรพบุรุษของชาวหินสอ อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านของตำบลโพนสูง ในเขตการปกครองของอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และได้อพยพมารวมตัวกัน บริเวณต้น น้ำข้าวมันและเนื่องจากบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านทิศตะวันตก มีลานหินชนวนที่นำมาเขียนแทนดินสอได้ จึงได้เรียกชื่อหมู่บ้านว่า “ บ้าน หินสอ “ มีนายโทน ศรีบุรินทร์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ในปี พ.ศ. 2401 และมีนายวุฒิชัย พรหมมานอก เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คราวเรือนที่มีอยู่จริงตามข้อมูล จปฐ. ปี 2562 จำนวน 70 ครัวเรือน เป็นประชากร ชาย 137 คน หญิง 124 คน รวมทั้งสิ้นคน 261 ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง ข้าว มะคาเดเมีย แก้วมังกร บ้านหินสอตั้งชุมชนอยู่ที่ระดับความสูง ประมาณ 880 ถึง 900 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ห่างจากอำเภอกุฉินารายณ์ 26 กิโลเมตรเป็นเส้นทางถนนลาดยาง มีพื้นที่ 10.53 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 6,850 ไร่ เนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นเนินเขาสลับซับซ้อน พื้นที่ลุ่มน้ำย่อยบริเวณชุมชนมีระดับความสูงอยู่ ระหว่าง 820 ถึง 1,156 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง มีที่ราบเหมาะสมสำหรับเพาะปลูก ที่อยู่อาศัยเป็นป่าชุมชน และเป็นที่ทำ กินเป็นอีกพื้นที่หนึ่งจัดทำโครงการต่างๆเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านให้มีสภาพที่ดีขึ้นและตอบสนองนโยบายของรัฐบาล

บ้านหินสอ หมู่ที่ 6 นั้นชาวบ้านมีความสามัคคี มีผู้นำที่คอยประสานงาน ติดต่อข่าวสารในส่วนราชการและกระจายข่าวให้ ชาวบ้านหินสอ ได้ทราบอย่างทั่วถึงและยังสามารถปรับตัวในการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ต่างๆได้ ตลอดจนสนับสนุนและพร้อมใน การมีส่วนร่วมกับโครงการที่สามารถพัฒนาหมู่บ้านให้มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นได้ แต่ข้อมูลสภาพปัญหาที่พบจากภาคินพินธ์ของ กิ่ง แก้ว วงษ์ลา และคณะ (2563: 47-58) ที่พบว่าบ้านหินสอยังมีจุดที่ต้องการพัฒนาคือการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สามารถยกระดับ เศรษฐกิจฐานรากเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การพัฒนาสินค้าชุมชนให้น่าสนใจ และการใช้ประโยชน์จากของเหลือ ในชุมชน เช่น เปลือกมะคาเดเมีย เป็นต้น และสิ่งที่ชุมชนสามารถทำได้คือการพึ่งตนเองเพียงแต่ขาดการเสริมพลัง ให้ชุมชนเกิดความ มั่นใจในตนเองจนเกิดผลแห่งการพัฒนา

ดังนั้นการวิจัยเรื่องกระบวนการเสริมพลังเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากของบ้านหินสอ หมู่ 6 ตำบลปลาป่า อำเภอกุ ฉินารายณ์ จังหวัดเลย ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Participatory Action Research: PAR) ที่เน้นการเสริมพลังระดับบุคคลและ

กลุ่มเพื่อให้สามารถผลักดันงานพัฒนาชุมชนที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งสองระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับองค์กรและชุมชนจะใช้พลังนักศึกษาในการเข้าไปร่วมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่จะตัดสินใจในองค์กรหรือกลุ่มคน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการเสริมพลังเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากของบ้านหินสอ หมู่ 6 ตำบลปลาป่า อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการเสริมพลังเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากของบ้านหินสอ หมู่ 6 ตำบลปลาป่า อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Participatory Action Research: PAR)

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มชุมชน จำนวน 9 คน และนักศึกษา 18 คน

2.1 กลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.1.1 กลุ่มชุมชนที่มีศักยภาพในการพร้อมรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 3 คน

2.1.2 นักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน ชั้นปีที่ 2 จำนวน 6 คน

2.2 กลุ่มที่สนใจการพัฒนาผลิตภัณฑ์วันแก้วมังกร

2.2.1 กลุ่มชุมชนที่มีผลผลิตและพร้อมเรียนรู้ จำนวน 3 คน

2.2.2 นักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน ชั้นปีที่ 2 จำนวน 6 คน

2.3 กลุ่มที่สนใจการพัฒนาผลิตภัณฑ์ถ่านอัดแท่งจากเปลือกมะคาเดเมีย

2.3.1 กลุ่มชุมชนที่มีผลผลิตและพร้อมเรียนรู้ จำนวน 3 คน

2.3.2 นักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน ชั้นปีที่ 2 จำนวน 6 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ใช้แบบสัมภาษณ์ควบคู่กับการปฏิบัติการ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ

ระยะที่ 1 ขึ้นวางแผน (2 เดือน) เป็นการเตรียมการ ประสานงาน นักวิจัยและผู้นำหรือตัวแทนชุมชน ประชุมร่วมกัน ทบทวนความสำคัญของความเป็นชุมชน การยกระดับรายได้ในชุมชน เรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ควรเผยแพร่สู่สาธารณะผ่านการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน การพัฒนาผู้ประกอบการใหม่ให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ ร่วมกันวางแผนปฏิบัติการวิจัยและร่วมกันเสนอแนะการพัฒนาโดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

ระยะที่ 2 ขึ้นปฏิบัติการ (9 เดือน)

1) นักวิจัย ผู้ช่วยวิจัย ร่วมกับผู้นำชุมชน เจ้าของหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา ดำเนินการสำรวจความต้องการ และแสวงหาแนวทางการยกระดับรายได้ของชุมชน ด้วย (1) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (2) การพัฒนาผู้ประกอบการใหม่ให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่จากแก้วมังกร และ (3) การพัฒนาผู้ประกอบการใหม่ให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่จากเปลือกมะคาเดเมีย จะใช้วิธีการสัมภาษณ์ ร่วมกับการเสริมพลังในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสริมพลังการสำรวจพื้นที่ด้วยการเดินเท้าเพื่อการศึกษาเส้นทางพัฒนาการท่องเที่ยว

2) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากข้อที่ 1 แล้วจัดเวทีประชุมเจ้าของหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา อย่างน้อย 9 คน เพื่อทำการสังเคราะห์ข้อมูลและวางแผนการพัฒนาการยกระดับรายได้ชุมชน โดยการวิเคราะห์จากข้อมูลบัญชีครัวเรือน

3) ดำเนินการพัฒนาตามกระบวนการกลุ่มทั้ง 3 กลุ่มเพื่อให้สามารถสะท้อนการพัฒนาของกลุ่มเศรษฐกิจฐานราก โดยการเพิ่มองค์ความรู้ในเรื่องของการจัดทำบัญชีครัวเรือน บัญชีต้นทุนกลุ่ม การสร้างความเข้าใจในการจัดทำบัญชีให้ถูกต้องและประสบความสำเร็จ และเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมโดยชุมชน การสร้างการเรียนรู้นวัตกรรมให้เกิดนวัตกรรมใหม่ขึ้น โดยการจัดเวทีประชุมปฏิบัติการและสำรวจเส้นทางที่จะต้องพัฒนาขึ้นโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

4) จัดเวทีประชุมผู้นำและตัวแทนชุมชนเจ้าของหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาด้านการยกระดับรายได้ในครัวเรือนของกลุ่มเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ การพัฒนาเส้นทางโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

ระยะที่ 3 ขึ้นสรุปและเผยแพร่ผลงานวิจัย (2 เดือน)

จัดเวทีประชุมผู้นำ ตัวแทนชุมชน เจ้าของหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องข้องในการพัฒนา ตัวแทนจากหน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเผยแพร่การพัฒนาของชุมชน การพัฒนานวัตกรรมให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆและรวบรวมการพัฒนาเส้นทาง การท่องเที่ยว โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและเสริมพลังด้วยกลุ่มนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน แล้วสรุปเป็นแนวทาง ในการรวบรวมข้อมูลและเสนอแนะในการพัฒนาต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการพรรณนาตามผลการสัมภาษณ์ประกอบการปฏิบัติการ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการเสริมพลังเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากของบ้านหินสอ หมู่ 6 ตำบลปลาบ่า อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเลย เป็นการประยุกต์การสร้างพลังอำนาจในชุมชน ซึ่งทำควบคู่ไปกับการกระตุ้นการมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้ การมีความรู้สึกถึงความเป็นชุมชน โดยใช้กิจกรรมหลักคือ 1) การมีส่วนร่วม 2) การเรียนรู้ร่วมกัน 3) การสะท้อนความรู้สึก บทเรียนในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ด้วยเหตุด้วยผล 4) การทำกิจกรรมกระบวนการสร้างพลังอำนาจให้เกิดให้เกิดในระดับจิตวิทยาคบุคคล องค์กรและกลุ่มหรือชุมชน (Israel 1994:196) ตามลำดับ ผลการวิจัยพบว่า

1. การมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยโดยคนในชุมชน ร่วมกันเรียนรู้เรื่อง ชุมชนของตนเอง เห็นปัญหาของตัวเอง เห็นทางออก หรือทางแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน และทุกคนในชุมชนร่วมกันแก้ปัญหาและรับ ผลของการแก้ปัญหาด้วยกัน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอนคือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วม รับผลประโยชน์ ซึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วมนี้ทำให้ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัยมีความรู้สึกกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ มีส่วนร่วมและ แสดงออก จากการสัมภาษณ์ นายวุฒิชัย พรหมมานอก ผู้ใหญ่บ้านหินสอ กล่าวว่า “การที่มีทีมจากมหาวิทยาลัยทั้งอาจารย์และ นักศึกษามาร่วมในการประชุม ทำให้ชาวบ้านกล้าแสดงออกมากกว่าประชุมกันเอง เพราะตอนที่ประชุมกันเองขอบุญแต่เรื่องส่วนตัว และเรื่องอื่นๆ ทำให้การประชุมแต่ละครั้งหาสาระยากมาก” (สัมภาษณ์ 5 กรกฎาคม 2563) สอดคล้องกับ นายทองคำ ศรีบุญรินทร์ ชาวบ้านผู้เข้าร่วมกระบวนการกล่าวว่า “ดีใจมากที่เห็นลูกเด็มนักศึกษามาร่วมประชุม มาให้ความรู้ ตา รู้สึกว่าเด็กน้อยรุ่นใหม่มักกล้า แสดงออก ชาวบ้านก็ยิ่งต้องแสดงความเห็นให้มาก สนใจให้หลายๆ บ้านเขาจะได้พัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเก่าแต่ (แต่ = น้อย)” (สัมภาษณ์ 5 กรกฎาคม 2563) และสอดคล้องกับนางสุภาภรณ์ นาราศรี ผู้สนใจการทำวันแก้วมังกร ได้เสนอความเห็นที่ว่า “การประชุมครั้งนี้รู้สึกได้เลยว่าชาวบ้านสนใจมากกว่าเก่า มีทั้งคุยกับนักศึกษาและคุยกันเองตอนไปกินกาแฟ แสดงให้เห็นว่าการมีคน นอกมาร่วมประชุมนำเป็นผลดี และยังมีทำทาง (แนวโน้มน) ว่าจะรวมกลุ่มกันได้มากกว่าเก่าอยู่” ดังภาพ



ภาพประกอบที่ 1 แสดงการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ภาพโดย วิชญ์ มะลิตัน, 5 กรกฎาคม 2563

2. การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ร่วมกันเป็นอีกหนึ่งกระบวนการในการสร้างการมีส่วนร่วมเพราะการที่ชุมชนออกมาเรียนรู้ และพร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) มีโอกาสประสบผลสำเร็จสูง ทั้งนี้เนื่องจากว่า PAR เป็น กระบวนการที่มีแนวโน้มไปทางประชาธิปไตย นั่นคือเป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน อันจะทำให้คนต้องพัฒนาตนเอง และต้องแสวงหา ความรู้ในการแก้ปัญหาของตนเอง ผ่านการยอมรับที่ตกผลึกแล้วสืบทอดต่อเนื่องเป็นประสบการณ์หลากหลาย จากการสัมภาษณ์ นาย

วุฒิชัย พรหมมานอก ผู้ใหญ่บ้านหินสอ กล่าวว่า “การที่ชาวบ้านมาทำงานด้วยกัน มานั่งเรียนรู้ด้วยกัน มาแลกเปลี่ยนกันกับนักศึกษาที่มาจากราชภัฏเลย ถือว่าดีมากเลยครับ ชาวบ้านเองก็เคยทำวันแก้วมังกรแล้ว แต่ไม่น่ากิน เคยมีผู้ว่าพ่อบักตาว (นายไชยวัฒน์ ชื่นโกสุม) มาประชุมแต่ก็อยู่นานไม่ได้ ชาวบ้านก็ไม่ได้คุยกันได้นานขนาดนี้มาก่อนเลย” (สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2563) สอดคล้องกับนายอุดม เชื่อพระของ ผู้สนใจการทำถ่านอัดแท่งและการท่องเที่ยว ได้กล่าวว่า “ดีใจและขอบคุณที่ทางราชภัฏมาจัดกลุ่ม ผักอวชิพ ชาวบ้านก็ถามกันอยู่ว่าเมื่อไหร่ลู่ๆ จะมาอีก ถ้าลู่ๆจากราชภัฏมาจะมาฝึกฝีมือด้วย ชาวบ้านหลายคนอยากให้มีพริกค้างคืนในหมู่บ้าน มาเป็นพ่อฮัก แม่ฮัก ก็จะมีเด็กหลาย เด็กๆในหมู่บ้านกะพอมีพี่ๆมาคุยนะ แม้ว่าหมู่บ้านของเราจะเล็กๆ แต่ก็พร้อมต้อนรับลู่ๆนักศึกษา เพราะมาทำประโยชน์ให้ชาวบ้าน มาทำให้ชาวบ้านอยากปรับปรุงสิ่งที่ไม่ดีให้ดีขึ้นหลายกว่าเก่า” (สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2563) ดังภาพ



ภาพประกอบที่ 2 แสดงการใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
ภาพโดย วิชญ์ มะลิตัน, 20 กรกฎาคม 2563

3. การสะท้อนความรู้สึก บทเรียนในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ด้วยเหตุด้วยผล หลังจากสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันแล้ว ผู้วิจัยได้ปฏิบัติการวิจัยใน 3 อย่างคือ การท่องเที่ยวโดยชุมชน การทำวันแก้วมังกร และการทำถ่านอัดแท่งก่อนจากเปลือกมะคาเดเมีย ผลการวิจัยพบว่า การเสริมพลังด้วยพลังของนักศึกษาต่อการดำเนินกิจกรรมในโครงการทำให้เกิดผลคือ (1) ชาวบ้านให้ความสำคัญและเคารพต่อความรู้สึกของชาวบ้าน โดยยอมรับในความรู้พื้นบ้านและระบบการสร้างความรู้ ตลอดจนการก่อกำเนิดความรู้ในรูปแบบของชาวบ้านเอง (2) ชาวบ้านสามารถปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้านด้วยการส่งเสริมยกระดับและพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเองจนสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาได้เอง (3) ชาวบ้านเกิดความรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง โดยสามารถรับการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดขึ้นในระบบสังคมของเขา และสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมาย ตลอดจนนำไปใช้ได้เหมาะสม (3) ชาวบ้านสนใจและตอบสนองต่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ช่วยเปิดให้เห็นคำถามที่จริงใจของชาวบ้าน และ(4) ชาวบ้านที่เข้าร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะทำให้ชาวบ้านสามารถใช้ความคิดเห็นของตนอย่างเป็นอิสระ จากการสัมภาษณ์ นายพงศธร ศรีบุรินทร์ ชาวบ้านผู้สนใจการท่องเที่ยวและการทำถ่านอัดแท่ง ได้กล่าวว่า “การมีนักศึกษาเข้ามาช่วยกิจกรรมทั้งการท่องเที่ยวโดยชุมชน การทำวันแก้วมังกร การทำถ่านอัดแท่งจากเปลือกมะคาเดเมีย เป็นกิจกรรมที่ดีมาก ตลอดเดือนที่ผ่านมาทั้งได้ทดลองทำ ได้ปรึกษาหารือกันในกลุ่ม ได้พูดคุยกับลูกๆนักศึกษา ทำให้หลายคนทำได้และทำเป็น เรียนรู้จากลองผิดลองถูก จนสามารถเอาไปคุย ไปสอนให้คนอื่นฟังได้ จากที่แต่ก่อนไม่คิดว่าจะทำได้นะ เพราะเราก็ชาวบ้านนี่ จะทำอะไรก็ต้องรอหน่วยงานราชการเอามาให้ แต่การที่ลูกๆ นักศึกษามาแบบนี้ดีมาก” (สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2563) สอดคล้องกับนายวุฒิชัย พรหมมานอก ผู้ใหญ่บ้านหินสอ ที่กล่าวว่า “การมาร่วมกันเรียนรู้ระหว่างนักศึกษากับชาวบ้านทำให้เห็นความกล้าแสดงออกและกล้าทดลองลงมือทำ จากแต่ก่อนที่จะทำแต่ละอย่างไม่กล้าลงมือทำ เพราะกลัวทำผิด กลัวเสียเงิน กลัวคนอื่นว่า ทำให้ไม่กล้าทำอะไรเลย” (สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2563) ดังภาพ



ภาพประกอบที่ 3 แสดงการใช้กระบวนการสะท้อนความรู้สึกในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
ภาพโดย วิชญ์ มะลิตัน, 28 สิงหาคม 2563

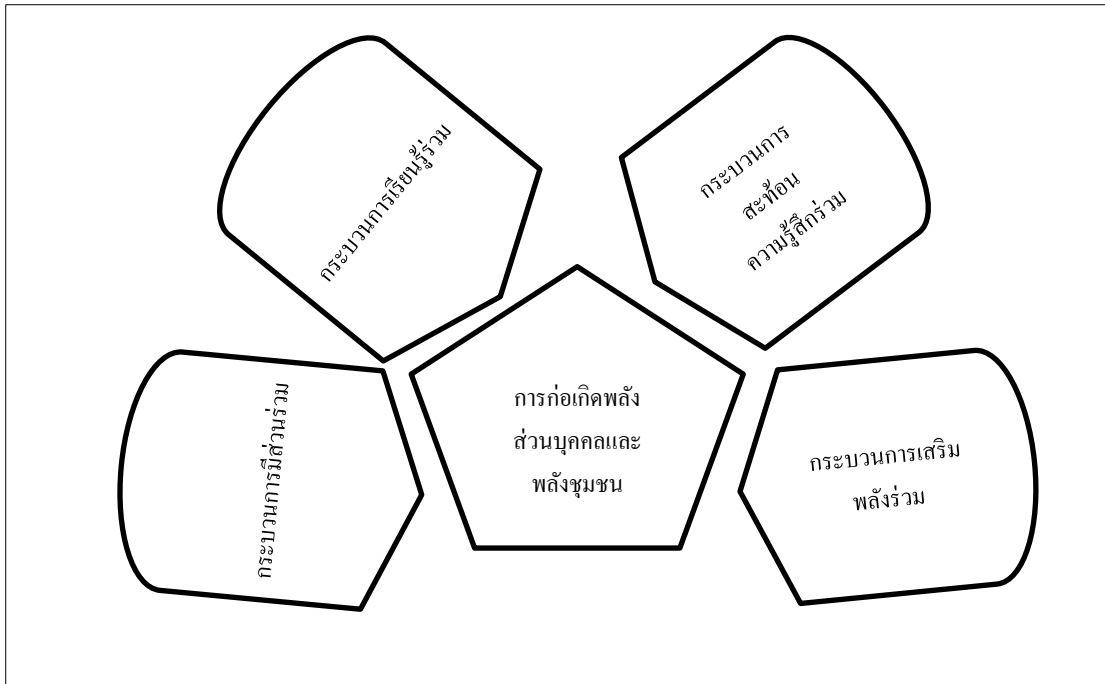
4. การทำกิจกรรมกระบวนการเสริมพลังให้เกิดในระดับตัวบุคคลและกลุ่มในชุมชน ในการวิจัยขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด โดยมีนักศึกษาแต่ละกลุ่มเข้าไปร่วมเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่าทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้ามาเป็นนักวิจัยร่วมกันในการร่วมคิดวางแผนและตัดสินใจในการปฏิบัติการ ชาวบ้านมีส่วนร่วมตลอดทั้งกระบวนการตั้งแต่การศึกษาชุมชน วิเคราะห์ปัญหา วางแผน ลงมือปฏิบัติ และติดตามประเมินผล การมีส่วนร่วมของชาวบ้านจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่มาจากความต้องการจริง สามารถตัดสินใจร่วมกันเอง พึ่งพาตนเองได้ และจะเกิดการส่งต่อความรู้จากการผสมผสานความรู้ของกลุ่มนักศึกษาเสริมพลังกับความรู้พื้นบ้านให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ผลลัพธ์ที่ใหม่ด้วย จากการสัมภาษณ์ นายพงษ์ธร ศรีบูรินทร์ ชาวบ้านผู้สนใจการท่องเที่ยวและการทำถ่านอัดแท่ง ได้กล่าวว่า “การได้ทดลองท่องเที่ยวและเขียนแผนที่ท่องเที่ยวด้วยฝีมือกลุ่มพวกเราแล้วรู้สึกภูมิใจครับ แม้จะมีการเสี่ยงกันเสียงดังก็เป็นปกติธรรมดาของการทำงานละครับ หลายคนก็พึ่งรู้ว่าหมู่บ้านเราทำท่องเที่ยวก็ได้ มีสถานที่สวยๆ ที่คาดไม่ถึงเลยก็มี” สอดคล้องกับ นางสุภาภรณ์ นาราศรี ผู้สนใจการทำวันแก้วมังกร ได้เสนอความเห็นที่ว่า “การได้ทดลองทำวันแก้วมังกร จนสามารถสอนน้องๆ ลูกๆ หลานๆ ต่อได้นี้ก็เพราะส่วนหนึ่งเคยทำมาก่อนแต่พอมีอาจารย์ราชภัฏมาสอนทำก็ค่อยๆ เรียนรู้เทคนิค ปรับสูตรเอา ก็พอได้อยู่ แต่ฝีมือยังไม่คงที่ คงต้องปรับอีกหลายรอบอยู่ ที่สำคัญเลยลูกๆ จากราชภัฏน่ารักมาก หมั่นถามจนสามารถบอกโดยไม่ต้องดูกระดาษที่จดเลย” และสอดคล้องกับ พี่ใจ (นามสมมติ) ที่กล่าวว่า “ผมเผาเปลือกมะคาเดเมียทิ้งไปสี่ๆ ปีนี้หลายกระสอบครับ ไม่รู้ว่ามันเผาเป็นถ่านและขายให้มีราคาที่สูงขึ้นได้เดี๋ยวนี ผมสนใจมากทดลองทั้งเผา ทั้งบด ทั้งอัด ทั้งตาก จนเห็นมาเดือนละสองสามครั้ง จนคำมีติดดินเลยครับ ผมว่าต้องยกความดีให้ลูกๆ นะอาจารย์ บางคนมาก็ช่วยขีดเขียน ช่วยพิมพ์ ช่วยแกะเปลือกมะคาเดเมีย เอรอยู่ๆไปจนตามหัวไซ้ มาเผา ช่วยกันทดลองหลายครั้งได้ เพื่อจะได้ขนาดนี้ ดีที่เราไม่ได้ปั้นเตาเอง เตาเหล็กทำให้งานง่ายขึ้นเยอะ กลุ่มพวกเราก็มั่นใจว่าทำได้และจะพยายามทำให้สวยงามเพื่อมีคนมาเที่ยวบ้านเขาเดี๋ยวนะอาจารย์เนาะ” (สัมภาษณ์ 10 กันยายน 2563) ดังภาพ



ภาพประกอบที่ 4 แสดงการใช้กระบวนการเสริมพลังในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
 ภาพโดย วิชญ์ มะลิตัน, 10 กันยายน 2563

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้สรุปว่า กระบวนการเสริมพลังเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากของบ้านหินสอ หมู่ 6 ตำบลปลาบ่า อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย พบว่า มี 4 กระบวนการได้แก่ 1) กระบวนการมีส่วนร่วม โดยคนในชุมชนร่วมกันเรียนรู้เรื่องชุมชนของตนเอง เห็นปัญหาของตัวเอง หาทางแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน และทุกคนในชุมชนร่วมกันแก้ปัญหาและรับผลของการแก้ปัญหาร่วมกัน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอนคือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ 2) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งเป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน แสวงหาความรู้ในการแก้ปัญหาของตนเอง ผ่านการยอมรับที่เกิดการตกลึกแล้วสืบทอดต่อเนื่องเป็นประสบการณ์หลากหลาย 3) กระบวนการสะท้อนความรู้สู่การเสริมพลังด้วยพลังของนักศึกษาทำให้เกิดผลคือ ชาวบ้านให้ความสำคัญและเคารพต่อความรู้เดิม, ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้านด้วยความเชื่อมั่นในตัวเอง, ชาวบ้านเกิดความรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง, ชาวบ้านสนใจและจริงจังและชาวบ้านที่เข้าร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะทำให้ชาวบ้านสามารถใช้ความคิดเห็นของตนอย่างเป็นอิสระ และ 4) กระบวนการเสริมพลังในตัวคนและชุมชนซึ่งการมีส่วนร่วมของชาวบ้านจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่มาจากความต้องการจริง สามารถสรุปเป็นรูปแบบได้ดังนี้



ภาพประกอบที่ 5 แสดงผลการใช้กระบวนการเสริมพลังในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
ภาพโดย วิชญ์ มะลิตัน, 25 ตุลาคม 2563

อภิปรายผล

การวิจัยกระบวนการเสริมพลังเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากของบ้านหินสอ หมู่ 6 ตำบลปลาบ่า อำเภอกุเรือ จังหวัดเลย ครั้งนี้พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอนคือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ ของการพัฒนาชุมชน เป็นเครื่องมือที่สำคัญ โดยเฉพาะการสร้างกระบวนการเสริมพลังผ่านพลังของนักศึกษาสาขาวิชา การพัฒนาชุมชนจนสามารถก่อให้เกิดการมองเห็นตัวตนและภูมิรัฐชุมชน ที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนได้ สอดคล้องกับกรมการพัฒนาชุมชน (2559: 33-39) ที่กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาชุมชนว่าหมายถึง การที่คนเข้ามาช่วยกิจกรรมในสภาพที่มีความต้องการความสนใจและเป้าหมายร่วมกัน ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดนเริ่มต้นด้วยการร่วมมือปรึกษาหารือ ลงมือปฏิบัติ และทำการประเมินผล แล้วเริ่มต้นใหม่เช่นนี้ไปเรื่อยๆ ใน 5 ขั้นตอนคือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมและเลือกกลุ่มเป้าหมายมาสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ทำให้งานวิจัยมีเฉพาะกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการเพื่อแก้ปัญหาตอบโจทย์เฉพาะพื้นที่เท่านั้น แต่ยังไม่ได้ค้นหาตัวแปรที่จะทำนายหรือสร้างรูปแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาในพื้นที่ต่างออกไป ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำการวิจัยแบบผสมโดยควรมีการวิจัยเชิงปริมาณควบคู่ไปตามแนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้เนื่องจากผลที่ได้จะก่อให้เกิดการยืนยันด้วยการวิเคราะห์ทางสถิติที่รองรับด้วยความทฤษฎีและแนวความคิดทางวิชาการ อันจะสามารถนำไปทำนายหรือสร้างรูปแบบที่เหมาะสมต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2557). **มาตรฐานการวัดคุณภาพผู้นำ ชุมชนและเครื่องมือ**. เอกสารประกอบการฝึกอบรม นักบริหารงานพัฒนาชุมชน (นบพ.). เอกสารถ่ายสำเนาเย็บเล่ม
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2559). **รายงานประจำปี 2558 กรมการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน.
- คณะทำงานบริหารการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.). จังหวัดเลย, สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย.(2561). **ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2560**. เอกสารถ่ายสำเนาเย็บเล่ม.

- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. ใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, บรรณาธิการ.(2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ. (2562). ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 – 2579). ฉบับปรับปรุง 11 ตุลาคม 2562. เอกสารเผยแพร่ประกอบการประชุม.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2551). การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โพรเพซ.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2557). เรื่องเล่าจากพื้นที่ “สร้างเศรษฐกิจชุมชนฐานราก เปลี่ยนเศรษฐกิจไทย”. กรุงเทพฯ: สำนักงานยุทธศาสตร์และเชื่อมโยงขบวนชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2560). องค์กรชุมชนภาคอีสานกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ปี 2560. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: บจ.อีสานบิซ.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2557). แนวคิด ทฤษฎี และภาพรวมของการพัฒนา. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).